

Mevlana'da Marifet: Var Olanın Fenomenolojik ve Epistemolojik Yönlerine Duyulan Eğilim

al-Marifa in Maulana: The Tendency towards to the Phenomenological and Epistemological Aspects of What Exists

Prof. Dr. Metin YASA¹

¹İlahiyat Fakültesi/Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
•metinyasa@yahoo.com • ORCID > 0000-0002-3040-8133

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma / Research

Geliş Tarihi / Received: 21 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 12 Haziran / June 2022

Yıl / Year: 2022 | Sayı - Issue: 52 | Sayfa / Pages: 1-8

Atıf/Cite as: Yasa, M. "Mevlana'da Marifet: Var Olanın Fenomenolojik ve Epistemolojik Yönlerine Duyulan Eğilim"
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52, Haziran 2022: 1-8.

MEVLANA'DA MARİFET: VAR OLANIN FENOMENOLOJİK VE EPİSTEMOLOJİK YÖNLERİNE DUYULAN EĞİLİM

ÖZ:

Mevlana, marifet kavramının kullanımına ilişkin yaptığı ayırmalarla, marifeti yanlış yerde kullanmak yerine konumunda kullanmak gerektiğine işaret etmiş sayılır.

Bilme eğilimi, bilen bir varlık olarak insanı var olanı bir bütün halinde bilmeye yöneltir. Marifetin bu bağlamda yüklendiği işlev, üzerinde durulmaya değer görünür.

Marifet, aynı zamanda, günümüz dijital çağında daha önemli hale gelebilir. Bu çıkarıma özel atıfla, var olanın insan anlığını zorlayan fenomenolojik ve epistemolojik yönleri, marifet üzerinden, bir bilgi sorunu olarak yeniden düşünülebilir.

Anahtar Kavramlar: Marifet, Fenomenolojik Yön, Epistemolojik Yön.

AL-MARİFA IN MAWLANA: THE TENDENCY TOWARDS THE PHENOMENOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL ASPECTS OF WHAT EXISTS

ABSTRACT

With the distinctions he made regarding the use of the concept of al-marifa, Mawlana is deemed to have pointed out that it is necessary to use al-marife in its true position rather than in its wrong place.

The tendency of knowing leads man as a knowing one to know what exists as a whole. The function of al-marifa in this context seems worthy of attention.

In addition to this, in today's digital age, al-marifa can become more important. With special reference to this inference, the phenomenological and epistemological aspects of what exists that force the human mind can be rethought as a problem of knowledge through al-marifa.

Keywords: al-Marifa, Phenomenological Aspect, Epistemological Aspect.

I

Marifetin doğru ve etkin alanı, var olanın görünen ve bilinen yönüne ek olarak görünmeyen ve bilinmeyen yönüne de odaklanmanın bir sorun olarak ele alınması halinde ortaya çıkar.^[1] İnsan, çoğu kez dillendirildiği üzere, taşıdığı öz gereği, inanma, sevme, düşünme türü eğilimlerin yanında, temel getirisi olgunlaşma olan bilme eğilimi de olan bir varlıktır.

Doğrusu biz, marifet kavramı üzerinden, var olanın görünen ve bilinen yönü ile görünmeyen ve bilinmeyen yönü arasında bilgiye ulaşma kanalı, bilgiyi irdeleme zinciri ve bilgiyi konumunda kullanma gereği açılarından yeni ufukların açılacağı kanısındayız. Bu durum, hızlı teknolojik gelişmeler ışığında sanal gerçekliğin sanallığın dışına çıkma eğiliminin neredeyse deneyimlenir hale gelmiş olmasının dikkate alınması halinde, günümüz dijital çağı için adeta zorunlu görünmektedir. Gerçi içinde yaşadığımız dijital çağ, insan anlığının her şeye görece yaklaştığı bir zaman dilimidir. Bu gidiş nereye kadar sorusu bu bağlamda öne çıkar. Dolayısıyla insan anlığının bu eğiliminin, marifet üzerinden ifade edilecek olursa, sonunda, güvenilir olana sığınmaya evrilmesi gerektiği öngörülebilir ve bu aşamada iki temel noktanın dikkat çekici olduğu gözlemlenebilir:

i. Marifet, var olanın fenomenolojik^[2] ve epistemolojik^[3] yönleri bağlamında kendini daha net duyumsatmaya başlamışsa, dijital çağın sanal gelişmeleri ışığında, insan doğasının insanca gelişimine katkı sağlayabileceği hususu düşünülmeden edemez.

ii. Marifet, var olanın her yönüyle anlaşılabilmesine katkı sağlayacak fenomenolojik ve epistemolojik verilere işaret ediyorsa, dijital çağın sanal gerçekleriyle çelişir görülemez

Durum bu olmakla birlikte, unutmamak gerekir ki, dijital çağın teknolojik hızlı gelişim süreci, var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönüne ilişkin fenomenolojik ve epistemolojik düzeyde anlaşılır iki tehdidi beraberinde getirmiştir. Var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönleri dikkate alındığında olası bu tehditlerden birinin, sözü edilen yönlerle ilişkin öz, diğerinin ise kaynak ile bağlantılı olduğu dikkat çeker.

[1] Seyyid Yahya Yesribi, *İrfan Felsefesi*, çev. Kenan Çamurcu, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), 214-215.

[2] Fenomenoloji konusunda, sözcüğü, bk., Santiago Arango-Munoz, "Cognitive Phenomenology and Metacognitive Feelings", *Mind & Language*, 34 / 2, (2019), 247-262. (Erişim: 27. 04. 2022).

[3] Epistemoloji konusunda, sözcüğü, bk., Lydia B. Amir, "Epistemology as a Practical Activity", *Hacer-Revista Internacional De Filosofia Aplicada*, 2, (2011), 41-65. (Erişim: 27. 04. 2022).

Fenomenolojik ve epistemolojik düzeyde öze ve kaynağa ilişkin dikkat çeken bu tehditler, açıklayıcı kimi söylemler ışığında daha net anlaşılır hale gelebilir ve anılan bağlamda üç temel noktaya yer verilebilir:

i. Günümüz dijital çağında gerçekleşen teknolojik gelişmeler dikkate alındığında var olanın yalnızca görünen ve bilinen yönüyle yetinmiş isteği.

ii. Var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönüne ilişkin dijital çağla gelen yeni sürecin etkisi.

iii. i ve ii üzerinden var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönüne ulaşma özleminden geri durulmayacağı gerçeği.

Öyle anlaşılıyor ki, dijital çağda, var olanın görünen, görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen yönlerine ilişkin fenomenolojik ve epistemolojik çok şeyin görünür hale geldiği dikkatlerden kaçacak gibi değildir. Nitekim dolaşımdaki giderek gücünü duyumsatan ve etki alanını genişleten metaverse, transhümanizm, yapay zeka, avatar görseli, sanal dindarlık gibi dijital gelişmeler ve tüm bu dijital gelişmelere ilişkin anlatımların olası uzantıları sözü edilen gelişmeler konusunda bir açılım sağlayabilir.

Var olanı her yönüyle kavramaya ve anlamaya ilişkin günümüz dijital çağında yaşanan süreç, bize öyle geliyor ki, bir yandan anlamlı fenomenolojik ufuk yakalamayı, diğer yandan ölçülü epistemolojik veri kontrolü yapmayı gerekli kılmaktadır.

II

Mevlana'nın marifet kavramını fenomenolojik ve epistemolojik açıdan değer taşıyacak özde üç farklı anlamda kullandığı dikkat çeker. Bu kullanımlar, deyim yerindeyse, şöyle kategorize edilebilir: Niyette hinlik, eylemde etkinlik, bilgide derinlik.

Mevlana'nın marifeti niyette hinlik anlamında kullanışı aşağıdaki ifadesinde net olarak görülebilir. Şöyle der:

Marifetlerin ıslık sesine benzer

Şu kuşların sesi, kuşu, ava çeker.^[4]

Mevlana'nın marifeti eylemde etkinlik anlamında kullanımının açıklayıcı bir örneği aşağıdaki ifadelerinden rahatlıkla anlaşılabilir:

Biri dedi: Ey hüner anlatanlar

İki kulağımda bir duyarlık var.^[5]

[4] Mevlana, *Mesnevi*, tas. Reynold Alleyne Nicholson, (6 Cilt Halinde), (Ayende: 1979), II, 2691.

[5] Mevlana, *Mesnevi*, VI, 2823.

Anlarım, ne der, havlarsa eğer köpek

Dediler: Ne değer içerir bu emek.^[6]

Dahası; Mevlana, eylemde etkinliği anlatma bağlamında, göz üzerinden karanlıkta birini tanıma, kol kuvvetine atıfla duvarı delme, burun duyusunu öne çıkararak toprağı koklamak suretiyle sözgelimi iz sürme türü daha başka örnekler üzerinde durur.^[7]

Mevlana, sözü edilen ilk iki marifet türü ile son tahlilde bir yere ulaşamayacağına dikkat çeker.^[8]

Mevlana'nın marifeti bilgide derinlik anlamında kullanımının anlaşılır bir örneği aşağıdaki ifadesinde açıkça görülebilir:

Gerçek bilgiye çoğu bilgin eremez.

Bilgiyi ezber eder, onu sevemez.^[9]

Mevlana'nın marifet kavramının kullanımına ilişkin öngördüğü ayrımlar dikkate alındığında, asıl marifetin, fenomenolojik ve epistemolojik yönleriyle bilgide derinleşmeye neden olan tür olduğu açıkça anlaşılabilir. Bgilde derinleşme nedeni olan bu tür, Mevlana'ya göre, ancak gönülde köklü arifane^[10] nur ile kazanılabilir.^[11]

Dahası; Mevlana'nın marifeti var olana ilişkin bilgide derinlik olarak anlama girişimi, fenomenolojik ve epistemolojik bağlamda açıklayıcı görülen kimi kavramlarla birlikte anlılır ve bu kavramlar arasında, bilgi, irfan, önderlik ve yarar^[12] gibi kavramlar rahatlıkla sayılabilir.

Bununla birlikte, Mevlana'nın marifeti bilgide derinlik olarak algısının, ilk bakışta, en azından iki temel iletisinin var olduğu dikkat çeker. Gelineen noktada, bilgide derinliği öngörme bağlamında:

i. Genişleme üzerinde durmak: Bu noktada var olanı anlamaya yönelik görünmeyenin habercisi görünen göz ardı edilemez. Sonuçta, yerel çıkarım yerini ev-

[6] Mevlana, *Mesnevi*, VI, 2824.

[7] Mevlana, *Mesnevi*, VI, 2825vd.

[8] Mevlana, *Mesnevi*, VI, 2914.

[9] Mevlana, *Mesnevi*, III, 3082.

[10] Mevlana'nın ariflik ve bilgi elde etmede kaynak bütünlüğünün önemi bağlamındaki görüşlerinin felsefi ve teolojik bir çözümlemesi için bk., Metin Yasa, "Arif: Mevlana'da Bilinmeyen Bilgesi", *Tabula Rasa: Fesefe ve Teoloji*, (Yayın Sürecinde).

[11] Mevlana, *Mesnevi*, VI, 4406.

[12] Mevlana, *Mevlana*, III, 3034.

rensel çıkarıma bırakmak durumundadır ve buna göre sözü edilen bağlama ilişkin anlamlı öz, açık bilgi ve doğru veri ancak genişleme ile gelebilir.

ii. Çevreleme düşüncesini öne çıkarmak: Bu aşamada var olanı anlama bağlamında kaynak bütünlüğüne giden yol tıkanmaya çalışılmaz. Sonuçta, kaynak ayrışmasının yerini kaynak bütünlüğü almak durumundadır. Nitekim kaynak ayrışması, ne var olanı kavramaya, derin çözümlene yapmaya ne de bağlayıcı sonuca ulaşmaya katkı sağlar.

Öyle anlaşılıyor ki, Mevlana'nın düşünceleri üzerinden marifete yönelik dile getirilen ayırmadan ilk ikisi, niyette hinlik ile eylemde etkinlik yansımalı fenomenolojik uğraş, sonuncusu, bilgide derinlik ise insanı olgunlaştıran epistemolojik çaba olarak dikkat çeker.

III

Mevlana, bir yerde fenomenolojik açıdan var olanın görünmeyen yönüne işaret ederken oldukça özlü bir ifade kullanır. Şöyle der:

Bilgide yarara yönel

Ölmeden ikrara yönel

Var görünen yoku bırak

Yok görünen vara yönel^[13]

Öte yandan, yine Mevlana, epistemolojik açıdan var olanın bilinmeyen yönüne işaret ederken aşağıdaki türden açık bir ifade kullanır:

Bir lokma iste ki ağızdan taşsın

Bir bilgi iste görüneni aşsın^[14]

Bununla birlikte, Mevlana'ya göre, marifet üzerinden var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönüne açılmak bireysel benin olgunlaşmasına yönelik önemli bir adımdır. Atılan bu adım, gücünü, aftar-e ma'rifet, marifet güneşinden alır.^[15] Mevlana, konunun açılımına yönelik şöyle der:

[13] Mevlana, *Hız. Mevlana'nın Rubailerini*, I, çev. Şefik Can, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), no. 118.

[14] Mevlana, *Rubailer I*, no. 116.

[15] Mevlana, *Mesnevi*, II, 50vd.

Yoktur marifet güneşine nakil

Doğuş yeri yalnızca can ve akıl^[16]

Öyle anlaşılıyor ki, Mevlana'ya göre, “marifette yetkin olma”^[17] istenilen ve özlenen bir niteliktir. Doğrusu, marifette yetkin olmanın temel getirisi insanı olgunlaştırmada üstlendiği rolde görülebilir. Öte yandan, Mevlana'nın düşüncelerine özel atıfla ifade edilecek olursa, marifette yetkin olan birey, öncesizlik halinde, kendisine irfandan bir damla bağışlandığının ayırına varır. Böylece marifette yetkin olan birey sözü edilen bir damla irfan üzerinden sonsuz irfan denizine kavuşmayı arzular.^[18]

Marifette yetkin olma çaba ve uğraşı ile her yönüyle var olanla ilgilenme arasında anlaşılır bir bağlantı vardır. Mevlana, sözü edilen bağlantıyı, mucize üzerinden konuşlandırmaya çalışır. O, bu bağlamda, teolojik içerikleri üzerinden, sopanın yılanı dönüşüne ve direğin haber alışına atıf yapar. Şöyle der:

Musa ile Ahmed'in mucizelerini gör

Direk haber alır, sopa yılanı dönüşür.^[19]

Öyle anlaşılıyor ki, marifette yetkin olan birey, fenomenolojik ve epistemolojik çaba ve uğraş içerisinde coşkunluğa varır, ancak bununla yetinmez ve coşkunluğun motive edici gücü oranında, sürekli etkin olan gönlünün yanında, aklını da sanı ve zandan uzak tutarak etkin hale getirmesini çok iyi bilir.^[20]

IV

Bilme yeteneği olan bir varlık olarak insan, bilme eğilimi yönünde girişimde bulunması halinde, kimi seçeneklerle karşılaşır. Doğrusu, bilme eğilimi taşıyan insan, kendisine bir şekilde göstergelerle yönlendirilmediği, veri sunulmadığı ve açıklama yapılmadığı sürece:

i. Bilinebilir olanı kimi zaman bilemeyebilir. X, Y kişisini tanıyabilir, ama nerde olduğunu kimi zaman bilemeyebilir.

ii. Bilinmesi istenmeyi çoğu zaman bilemeyebilir. Y, X kişinin gizlediği ve bilinmesini istemediği bir şeyi çoğu zaman bilemeyebilir.

[16] Mevlana, *Mesnevi*, II, 43.

[17] Mevlana, *Mesnevi*, I, 187.

[18] Mevlana, *Mesnevi*, I, 1882.

[19] Mevlana, *Mesnevi*, I, 2197.

[20] Mevlana, *Mesnevi*, I, 1848.

iii. Bilinmesi olanaksız olanı şimdi ve burada bilemez. Ne X ne de Y, insan anlayışını aşan görünmeyen ve bilinmeyen gerçeklikleri bilebilir.

Var olanın görünen, bilinen, görünmeyen, bilinmeyen gibi yönlerinin çatışma konusu edildiği farklı zaman dilimlerinden söz edilebilir. Bunun için felsefe ve teoloji tarihine bütünlük içinde bir göz atmak yeterlidir. Mevlana, soruna dikkat çeker ve anılan sorunun zor olan yönünü şöyle ortaya koyar: İnsanlarca marifet ile bağlantılı olarak var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönünü anlama yarışı içine girilse bile, soruna yönelik olarak, filozof başka türden bir açıklama getirirken, bir diğer araştırmacı filozofun görüşünü eleştirir. Derken bir başkası çıkar her ikisinin açıklamasını da doğru bulmaz. Sonuçta bu durum böylece uzayıp gider.^[21] Sorun olan bu gidişin önemli bir çözümü, son tahlilde, bilgisizlik kaynağını yok etmede görülür.^[22]

Gerçi, marifet, Mevlana'ya göre, bir ürün, bir çıktıdır.^[23] Ancak marifetin: değil mi ki ağırlık yönünü bilgide derinleşme çabası oluşturmaktadır, öyleyse günümüz dijital çağında artık pasif bir konumdan çıkıp fenomenoloji ve epistemoloji ile ilişki içine girmesi gerekir. Anılan ilişkinin doğru konuşlandırılması halinde aşağıdaki türden kimi kazanımlar elde edilebilir:

- i. Bilgi sorununa doğru veriler ışığına eğilmek.
- ii. Din-bilim ilişkisine^[24] ve dinsel epistemolojiye^[25] gereken değeri vermek.
- iii. Var olanı her yönüyle bilmeye ve anlamaya çalışmak.^[26]

Şu ana dek dile getirilen düşünceler ve ulaşılan felsefi çözümler üzerinden konuşulacak olursa, var olanı farklı yönleriyle irdelemede marifet kavramının, günümüz dijital çağının koşulları çerçevesinde, işlevinin gözden geçirilmesi ve yenilenmesi gerektiği sürecine işaret edilebilir.

[21] Mevlana, *Mesnevi*, II, 2961vd.

[22] Mevlana, *Mesnevi*, II, 2068.

[23] Mevlana, *Mesnevi*, VI, 2093.

[24] Din-bilim ilişkisi bağlamında öne çıkan kimi özlü değerlendirmeler için bk., Metin Yasa, *Din Felsefesi: Soru-Sorgu-Sonuç*, (Ankara: Elis Yayınları, 2016), 139vd.

[25] Bk., Yasa, *Din Felsefesi: Soru—Sorgu-Sonuç*, 121vd.

[26] Var olanı her yönüyle bilme girişimi ve dinsel epistemolojiyi tartışma bağlamında karşılaştırmalı bir çalışma için sözelimi bk., Metin Yasa, "Eflatuncu Mağara Alegorisini Yeniden Yorumlama Gereksinimi: Dinsel Bilgiyi Anlama Ve Geliştirmeye Yönelik Felsefi Bir Karşılaştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 / 28, (Şubat 2010), 37-52.

V

Düşünce tarihine bakıldığında var olanın görünmeyen ve bilinmeyen yönünü anlamaya yönelik süreçler hep var olmuştur. Bugün biz, bilginin kendisinin ve kaynaklarının genişletildiği ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği dikkatlerden kaçmayan dijital bir çağda yaşamaktayız. Nitekim günümüz dijital koşullarında, metaverse örneği üzerinden konuşulacak olursa, hem var olanın kendisinin hem de var olana ilişkin fenomenolojik ve epistemolojik bir verinin, kimi spekülasyonlar bir yana, sembolik oluşun ötesinde yeniden konuşlandırıldığı dikkat çeker.

Dahası; marifet, fenomenolojik ve epistemolojik sorunlar bağlamında, bir doktrine kaynaklık edebilir, bir veriyi güçlendirebilir, bir sonuca iletebilir. Bu durumda günümüz dijital çağında, marifet üzerinden, bir yandan var olanın fenomenolojik yönü üzerine odaklanan doktrinler arasında görülen karşılıklı etkileşim daha rahat izlenebilir, diğer yandan yine var olanın epistemolojik yönüne ilişkin tek yönlü çıkarımların eksiklikleri ileri düzeyde çözümlenebilir. Böylece de var olanın görünen ve bilinen yönüne ilişkin bilgi alanının anlamsız özde genişletilme süreci içinde kendini duyumsatan sahte algı oluşturma, haksız kaynak manipülasyonu, yanlış hedef gösterme türü çabalar, marifetin var olanın fenomenolojik ve epistemolojik yönü ile bağlantısının dikkate alınması halinde, daha rahat denetlenebilir.

KAYNAKÇA

- Arango-Munoz, Santiago. "Cognitive Phenomenology and Metacognitive Feelings". *Mind & Language*, 34 / 2, 2019.
- Amir, Lydia B. "Epistemology as a Practical Activity", *Haser-Revista Internacional De Filosofia Aplicada*, 2, 2011.
- Mevlana. *Mesnevi*. Tas. Reynold Alleyne Nicholson. (6 Cilt Halinde). Ayende: 1979.
- Mevlana. *Hız Mevlana'nın Rubailerini*, I. Çev. Şefik Can. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Yasa, Metin. "Arif: Mevlana'da Bilinmeyen Bilgesi". *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, (Yayın Sürecinde).
- Yasa, Metin. *Din Felsefesi: Soru-Sorgu-Sonuç*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Yasa, Metin. "Eflatuncu Mağara Alegorisini Yeniden Yorumlama Gereksinimi: Dinsel Bilgiyi Anlama Ve Geliştirmeye Yönelik Felsefi Bir Karşılaştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 / 28, Şubat 2010.
- Yesirli, Seyyid Yahya. İrfan Felsefesi. Çev. Kenan Çamurcu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.